

Színjáték a felgördült vasfüggöny mögött*

Laikus szemmel a történelmi változások folyamatait, illetve a változások hatását az egyénre és a társadalomra egy kisvárosban lehet a leg-
 átfogóbban érzékelni, meglesni. A falu egysíkú,
 a nagyváros sokrétű ugyan, de átláthatatlan. A
 kisvárosban a kertek alatt még ott a mezőgaz-
 daság, van néhány nagyüzem munkásokkal,
 mérnökökkel, kórház orvosi karral, iskolák taná-
 rokkal, különböző felekezetek, kereskedelem, és
 minden rétegből ismerősök, akiktől áramlik az
 információ.

Szülővárosom, Nagyszőlős még az elmondot-
 taknál is színesebb, mert 25 ezer lakosának csak
 a 27%-a magyar, a többség ruszin, ukrán.

Amikor a kárpátaljai rendszerváltásról beszél-
 lünk, és arról, hogyan éltük meg mi, magyarok
 a nagy történelmi változást, akkor külön kell vá-
 lasztanunk a Szovjetunió felbomlását, a függet-
 len Ukrajna létrejöttét, a privatizációs folyamat-
 okat és a magyarországi rendszerváltás hatásait a
 Kárpátalján élő magyarságra.

A Szovjetunió szétesése számunkra egy hihe-
 tetlen, csodaszámba menő esemény volt. Nem
 tudtuk elképzelni, pedig a kisebbségben élő
 ember hasonlít az életfogytiglanra ítélt rabhoz,
 szakadatlanul változásban reménykedik, minden
 változás jól jön neki, még a börtönön belüli költö-
 zés is, hát még egy politikai felfordulás.

Azért a várakozásba is belefásul az ember. A
 szomszéd gazda az első világháború után, ami-
 kor a hosszú téli estéken politikáról beszélgettek,
 megígérte az utcabelieknek, hogy ha kimennek
 a csehek, utánuk gurítja az utcára az egyik 100
 literes hordó borát.

Amikor 1939. március 14-én kimentek a cse-
 hek, az utca népe gyülekezett János gazda háza
 előtt, a gazda nem volt otthon, elment fogattal

a hegy alá, majd jött is a szekéren egy hordó
 borral, amelyet ott vett meg. Újév után olyan jól
 fizettek a borkereskedők, hogy eladta a borát, el-
 felejtkezve a csehekről. A Szovjetunió megszűn-
 tében azért nem reménykedtünk, mert azt hittük,
 hogy a változás csak egy újabb világháború árán
 lehetséges.

Számunkra a szovjet rendszer a málenkij
 robottal kezdődött, majd a katonaköteles fiatal-
 jaink mentek „önként” a szénbányákba. Kulá-
 kosítás, letartóztatások, később egy idő után a
 ránk nehezedő nyomás enyhült, az igaz, hogy
 a kifosztott parasztság éhbérért dolgozott a kol-
 hozban, de ez így volt a ruszin falvakban is. Egy
 idő után a nyomor is enyhült, Sztálin halálával
 az éjszakai letartóztatások is elmaradoztak. Né-
 hol a vezetők között megjelent egy-egy magyar
 is, rosszabbak voltak, mint a ruszin vagy orosz
 kollégáik. A magyar Kárpátalján megbízhatatlan
 volt a Szovjetunióban a rendszer utolsó napjáig.
 Például a csehek alatt a Beregszászban műkö-
 dő kommunista párt városi vezetője a magyarok
 elől 1938-ban elmenekült, '44-ben visszajött, de
 Beregszászban semmilyen tisztséget nem ka-
 pott, illetve pártfunkcionáriusi kinevezést kapott
 Oroszország belsejében, de nem fogadta el, és
 melegeben emigrált Csehszlovákiába.

Aki csak a nacionalista elnyomást ismeri, fo-
 galma sincs, milyen rafinált, sokrétű és álságos
 a birodalmi sovinizmus még internacionalista
 csomagolásban is. Például 1947-ben a szintizta
 magyar falvak miatt megnyitották a magyar isko-
 lákat, de az óvodai oktatást nem engedélyezték
 még 1989-ben sem. Nemcsak Nagyszőlősön,
 de Beregszászban sem. A magyar iskolák el-
 sorvasztása volt a végcél, és Nagyszőlősön ez
 majdnem sikerült is.

* Elhangzott a Magyarok a rendszerváltásban a határon innen és túl című, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által ren-
 dezett konferencián – Budapest, 2014. október 17.

A vallásszabadság hirdetése mellett a papok vegzálása, letartóztatása állandó volt, a lelkészutánpótlást nem engedélyezték, és teljes erővel folyt a katolikus, református egyházak ellehetetlenítése. A görögkatolikus egyházat végleg megszüntették.

A templomrombolás technikája ugyan finomodott, de nem került le a napirendről. Még a harmincas években Donyeckben, mikor Sztálinó lett a neve, a 65 templomból egyet sem hagytak meg. Később már a bezárt templomok tetejét a „szél” bontotta meg, és néhány év után az eső miatt mint életveszélyes építményt bontották le őket. Egy tanács egy egyháznak egy templomot engedélyezhetett. Ha például a tanácshoz négy református falu tartozott, három templomot bezártak.

Az nem igaz, hogy mindent a központból irányítottak, a központ a birodalmi ideológiára vigyázott, és üldözte a három fő bűnt: a nacionalizmust, a vallásosságot és a vagyonosodást, ezen belül a helyi pártbizottságok fantáziája kimeríthetetlen volt a helyi viszonyokra alkalmazott gazemberségek tekintetében.

Csak hogy érzékeltessem, milyen előkelő helyet foglalt el az ideológiai harc a Szovjetunióban: a szovjet büntető törvénykönyv szerint egy revolver illegális birtoklásáért 6 hónaptól 3 évig tartó börtönbüntetés járt, egy illegálisan birtokolt írógéperért 1 évtől 6 évig tartó börtönbüntetést lehetett kiszabni.

Na ez az orwelli világ 1988–1990-ben megröppant, és viszonylag gyorsan szétmállott. A kárpátaljai magyarság nem tudott betelni azzal, hogy 45 év után újra megélheti a visszafojtott magyarságát. Visszaállítottuk a ledöntött szobrokat, megnyitottuk a bezárt templomot Nagyszőlősen, megszerveztük az önálló magyar iskolát, zsúfolásig megteltek a templomok hívőkkel, napvilágra hoztuk a málenkij robot áldozatainak névsorát, kopjafát állítottunk nekik, és létrehoztuk a Szolyvai emlékparkot a fogolytábor helyén. Megalakult a kárpátaljai érdekvédelmi szervezet, a KMKSZ.

Míg mi könnyes szemmel énekeltük rendezvényeinken a Himnuszt és a Szózatot, a Szovjetunió végleg eltűnt a világtérképről.

Azt senki sem hitte, hogy a húszas évekbeli erőszakos lenini kollektivizációs rablást meg le-

het ismételni. Pedig meg lehetett, sőt. A Szovjetunióban mindenkinek volt megtakarítása, már csak azért is, mert állandó volt a fogyasztási cikkek hiánya, persze dupla áron mindent lehetett kapni. Bankkönyvvel rendelkezett az akadémiai tagtól kezdve az operaénekeseken keresztül a kolhoz-tractoristáig mindenki, ezekért a rubelekért a szovjet emberek keményen megdolgoztak. A kimúlt szovjet állam történelmi sírjába vitte a rubelt, és koldussá tette a lakosságot. Órákon keresztül tudnék mesélni a tragédiákról. A gyerekei által halálba utált idős kertész házaspárról, amely nem adta át megtakarítását a kunyeráló gyerekeinek autóra, hanem szép temetésre, díszes síremlékre kuporgatott. A két öreg búskomorságba esett. A mély szegénységre jutott ország észre sem vette a privatizációnak nevezett szabad rablást. Fáztunk, éhezünk, gyertyával világítottunk.

A szovjet államosítás annak idején a nagyüzemekkel, bányákkal, bankokkal kezdődött és a sarki fűszeressel meg a foltozó varga kalapácsával fejeződött be. Ha népüket, hazájukat szerető államférfiak vezényelték volna le a magántulajdon, a kapitalizmus visszaállítását, ott kezdték volna, ahol annak idején a kommunisták befejezték. Nem így történt, a nagyüzemek, az energiaszektor, a bankok már rég magánkézbe kerültek, a borbélyüzlet és a szódavizes még állami kézben volt. Lehetett volna másképpen? Persze hogy lehetett volna, a kínai kommunista párt nem dobta oda a gyepőt a lovak közé, hanem levezenyelte a fékezett habzású privatizációt, nemhogy nem hívott segítségül külföldi globális martalócokat, hanem a privatizációs táncba nagyon belefeledező elvtársak közül úgy félénkenként kettőt-hármat kivégeztetett. De hát Kína az Kína.

A Szovjetunió megszűnte után létrejött az új ukrán állam, és mi, kárpátaljai magyarok elértük, amit Trianon óta nem tudtunk elérni, másodrendű állampolgárok lettünk. A Csehszlovák Köztársaságban a csehek, a szlovákok és a ruszinok után negyedrendűek voltunk, a Szovjetunióban az ukránok után harmadrendűek. A birodalmi orosz sovinizmus után megtapasztaltuk az ukrán nacionalizmust. Semmi különös, olyan, mint a többi közép-európai népé, nemzetének ártó, a valóságtól elszakadt hóbörgés és szegyéntelen pótcselekvés orrba-szájba. Az új ország szüle-

tésének napjaiban egy Kárpátokon túlról érkező autóbusból vagy két tucat szegényesen öltözött ember szállt ki a város kétnyelvű feliratánál, és leverték a magyar felírást, később a felírást a város újraállította, de a Vereckei-hágón lévő emlékmű sokszorosan elszenvédője lett az ilyen nemzeti hőstetteknek. Érdekes, hogy egy ilyen sokat szenvedett, halálra éheztetett nép, mint az ukrán, miután az ölébe hullott a szabadság, azonnal elnyomóit, az oroszokat kezdte utánozni. Ma 2014-et írunk, állítom, hogy a mai háborús helyzet okozói között ott van az ukrán nacionalista türelmetlenség az orosz ajkú lakossággal szemben. Pedig az ukránok nagy lehetőséget kaptak a sorstól, amely egy nagy országot kanyarított ki számukra a birodalomból, több mint tízmillió orosz ajkú lakossal. Fölösleges volt és ártott a nacionalista türelmetlenség. Az asszimiláció mindig és mindenütt az államnyelv javára dolgozik, megállítani nem, esetleg lassítani lehet. Az ukrán helyzettel kapcsolatban annyit tudok mondani, hogy a következő években jó üzlet lesz »nagy Ukrajna« matricákat gyártani, mi, magyarok Trianon óta tudjuk, hogy ez mit jelent.

Azt hiszem, az egész rendszerváltás azért hozott annyi csalódást, mert a kommunista rezsimnek olyan nyilvánvalóan és arcátlanul hazudtak, hogy ezerszer is meggyőződhattünk arról, hogy amit mondanak, abból semmi sem igaz. Álmunkban sem hittük, hogy amit a nyugati világról hirdettek, az bizony nagyon is igaz..., sőt. A mi kapitalizmusképünk lefagyott, kimerevedett a második világháború végével. Mi arra a kapitalizmusra emlékeztünk, ahol a tőke részt vett az emberi erőforrások újratermelésében, amikor a becsődölt bank vagy vállalat igazgatója föbe lötte magát. Amikor még valódi konkurencia volt, és a profitot ott költötték el, ahol keletkezett.

Mielőtt rátérnék a magyarországi rendszerváltás azon részére, amelyet mi, kárpátaljaiak tapasztaltunk belőle, egy nagyon fontos felfedezést hozok napvilágra, és ezennel ünnepélyesen rendelkezésére bocsátom ingyen és bérmentve a mindenkori magyar kormánynak.

A felfedezés lényege az, hogy Magyarország gazdasági, politikai és mentális helyzete visszatükröződik, illetve mérhető a kárpátaljai városi magyar iskolákba beíratott első osztályosok számával. Ezt a megállapítást 25 év próbájának ve-

tettük alá. 1990-ben az újjászületett nagyszülősi magyar iskolába száz gyereket írtattak be, 30%-uk ruszin nemzetiségű volt. Ez a szám a legvidémbb barakk tekintélyeinek szólt. Ezután, ahogy fogyott Magyarország gazdasági ereje, politikai súlya és tekintélye, úgy olvadt el az első osztályosok száma, 2009-ben kilenc gyereket írtattak be a nagyszülősi magyar iskolába. 2010-től kezdett növekedni ez a szám, és most tessék megkapaszkodni, 2014-ben, szeptember elsején ötven elsős lépte át a nagyszülősi magyar iskola kapuját.

A kárpátaljai és a magyarországi rendszerváltás között egy lényeges különbség volt. A mi viszonylagos jólétünket egy erős történelmi vihar mosta el, rövid időn belül a fázás és éhezés szintjére jutott a lakosság, a magyar emberek vidám barakkját azonban kitartó, lassú privatizációs mérgezett eső tette tönkre.

Egyszer csak azt láttuk, hogy a határátkelők átjárhatatlanok a tömeg miatt. A túloldali falvakban húsztonnás tartályokba öntik be a benzint a csempészek, és viszik tovább Budapest felé. Volt olyan autós, aki hatszor is fordult egy nap. A cigarettacsempészet két csatornán is folyt, ruha alá rejtve, és a másik variáns, amikor kiürítették a határt, mind a két vámon villámgyorsan dolgoztak, és amikor szabad volt az út, milíciái felvezetéssel az ukrán oldalon és hatósági felügyelet alatt a magyar oldalon 8-10 mikrobusz cigarettával megrakva átsöpört a határon. Persze a magyar rendőrség sem aludt, járta a vidéket, és előállította azokat a kárpátaljai asszonyokat, akik illegálisan dolgoztak a helyi gazdánál a túlélésért küzdve, főleg almát és uborkát szedtek.

Mindenképpen a legnehezebb helyzete a Magyarországon munkát vállalóknak volt.

A bürokráciának olyan szövevényes bozótján kellett átjutniuk, ami többnyire csak korrupciós bozótvággóval volt lehetséges, a lebukás viszont kitiltással járt.

Számtalan esetet tudok, amikor a magyar építési vállalkozó nem fizette ki a kárpátaljai munkásokat.

Egy ismerős kárpátaljai kisvállalkozó minden lehetséges pénzforrását mobilizálva egy kamion faanyagot küldött át Magyarországra, és az annak rendje és módja szerint meg is érkezett. A fizetés váratott magára, majd mikor átment rek-

lamálni a cégnek, nyoma veszett. Sósavat ivott, de megmentették. Ilyen esetek tucatjait tudnám elmesélni. A kárpátaljai magyarok és ruszinok rá kellett hogy jöjjenek, a csirkefogók száma nem nemzetiségfüggő.

A magyar diplomácia, ha lehet, még fokozta a szervilitást, amelyet a Szovjetunióval szemben megszokott. Csak egy példa, az ungvári főkonzul a beregszászi kórház építésére 1 millió dollár magyarországi kölcsönt ügyeskedett ki az Antall-kormánytól. A visszafizetési ukrán garancialevelet egy másodrangú megyei tisztviselő írta alá az ukrán kormány helyett. A magyar állam a pénzt a mai napig nem kapta meg. A kórház megnyitóján egy magyar szó sem hangzott el. Az ukrán diplomácia és a megyei vezetőség is gyorsan magára talált, és mint balekokat kezelte a magyarokat, ellentétben a románokkal és szlovákokkal.

Ma már nem nehéz ezekről a dolgokról beszélni, mert a magyar politikában 2010-ben paradigmaváltás történt. 90 év után a Wass Albert-i »adjátok vissza a hegyeimet« ideológia helyett Németh László gondolatai irányítják a határon túli magyar politikát. Ő azt mondta: „Trianon után a nagy gond: nem a póznák voltak, hanem a magyarok; nem az ország, hanem a nép.” Itt kellett volna még azt mondani: egyről sem mondom le; ide tartoztok továbbra is. Ezek a mondatok tíz évvel Trianon után lettek leírva, de ki hallgatott akkor Németh Lászlóra az irredenta szónoklatok hangzavarában? Ma a kettős állampolgárság nemcsak szimbolikus gesztus, hanem a kárpátaljai magyar fiatalok életét mentő intézkedés, megkaptuk a nemzeti örökségből, ami a mi jussunk, és beleszólási jogunk van abba, amiről soha nem mondtunk le.

Menekülés Egyiptomba